

כלכלה בצל מלחמות מלחמת העצמאות ועד מלחמת יום הכיפורים

צילום: עמוס בן גרשום צה"ל

פרויקט משמעותי. נמל אשדוד בשנת 2001

כלכליים אלא רק עבור ייצור מקומות עבודה - כל אלו גרמו לכך שהמשק לא נהג בתחרות, לא פעל על פי כוחות שוק טבעיים, המדינה התערבה בשל בכלכלה והרכוזיות גרמה לפריון עבודה נמוך משמעותית ממדינות מפותחות.

המימון שנאלצה המדינה לגייס לצורך הפעלת המשק בתנאי משק סגור ללא תחרות, גרם לעלייה משמעותית בגרעון המדינה ושיעור החוב מול התוצר הלאומי היה גבוה באופן משמעותי. את הגירעונות מימנה המדינה מהכבדת נטל המס ומהנפקת אגרות חוב בעולם, שזה למעשה הלוואות מגורמים מוסדיים בחו"ל.

במלחמת יום הכיפורים נתפסה המדינה בכלכלה גרעונית, בשיעורי אינפלציה עולים. בנוסף על כך שעלויות המלחמה היו גבוהות ביותר, הרי שמשבר הנפט העולמי שרק החל והעלה את מחירי האנרגיה בשיעורים ניכרים - פגעו קשות במשק הישראלי אשר התמודד בעשור שאחרי עם שיעור אינפלציה משמעותיים, עלייה ניכרת בתקציב הבטחון, משק גרעוני, גרעון במאזן התשלומים ופריון נמוך.

בטור הבא אסקור את ההשפעה הכלכלית על המשק הישראלי החל ממלחמת יום הכיפורים (1973) ועד לפתיחת השוק הישראלי לתחרות (בעקבות עליית הליכוד לשלטון (1977), חוק ייצוב המשק ובלית האנרגיה (1985), הרפורמה במט"ח (1986) והשפעותיה.

התוצאה של המיתון הביאה לראשונה הגירה שלילית שלא נראתה מאז קום המדינה, גם המצב כלכלי האישי היה קשה.

תקופת ההמתנה לפני מלחמת ששת הימים בתשכ"ז, לוותה בחרדות כלליות לצד אי וודאות מוחלטת, והקשתה עוד יותר על המצב הכלכלי. עם זאת, הניצחון המזוהר על צבאות ערב והרחבת שטחי המדינה באופן משמעותי תוך ששה ימים בלבד - הביאו לצמיחה מואצת ומשמעותית בסוף שנות השישים, מה שהביא את כלכלת ישראל לשגשוג ותחושת בטחון כלכלי, בפעם הראשונה מאז קום המדינה.

תקופת מלחמת ההתשה בתחילת שנות השבעים לא עצרה את הצמיחה, אולם מהלכים שעשתה הממשלה כמו מנגנון הצמדה וסובסידיות על מוצרי צריכה בסיסיים, גרמו להאצת אינפלציה.

חשוב לזכור שמדובר על תקופה בה השוק היה סגור, ממשלת ישראל שלטה בשער החליפין על מטבע החוץ וקבעה את המחיר, מאזן התשלומים (קניות ומכירות במט"ח) היה בגרעון, היצוא היה דל מאוד (בעיקר תוצרת חקלאית) ויבוא רב (כמעט כל מוצרי הצריכה, דלק, מכונות, כלי עבודה, מכונות וכיוצא בזה).

ההתערבות הממשלתית בכלכלה, כמו פיקוח על מחירים דרך תמריצים (סובסידיות) ליצרנים, מענקי השקעה להקמת מפעלים שאינם בהכרח

מצבה הכלכלי של מדינת ישראל מתחלק לתקופות שונות, כשנביט על זה, נראה שלמלחמות גורם משפיע גדול, כשכל מלחמה פתחה תקופה אחרת בכלכלה.

אירוע של מלחמה משמעותית משפיע עמוק על הכלכלה בשל צירוף של משתנים רבים הפועלים לכיוון אחד של עלויות והוצאות:

- גיוס מילואים - המשפיע גם על השבתת המשך וגם על העלויות שיש לשלם לאנשי המילואים;
- צריכת נשק;
- עלויות כתוצאה מהפגיעה בנפש וברכוש;
- המלחמות המשמעותיות ביותר שהצביעו על מצבה של מדינת ישראל הינן - מלחמת העצמאות; מלחמת ששת הימים; מלחמת יום הכיפורים; מלחמת חרבות ברזל.

לגבי מלחמת העצמאות - הרי שמדובר על מדינה שרק עתה קרמה עור וגידים, אמנם המנדט הבריטי השאיר בארץ מערכת של חוקים, תשתיות ארגוניות, מפעלים ומוסדות, אך על מוסדות השלטון שבהקמה נפל עול משמעותי של איסוף ורכישת נשק ותחמושת, אספקת אוכל ומים לאזרחים, קליטת עלייה משמעותית וצעדים ראשונים במדינה במלחמה ולאחר מכן מדינה עניה הנלחמת על חייה הכלכליים והבטחוניים.

הצמיחה נמשכה עד לשנות השישים (תש"כ-תש"ל). באותה תקופה נוהלה המדינה תחת משק ריכוזי סגור, המדינה שלטה באמצעי הייצור ובשוק המט"ח והוטלו מגבלות חמורות על החזקת וצריכת מט"ח בידי תושבים. המדינה הייתה אז המעסיק הגדול ביותר ויזמית הפרוייקטים המשמעותיים.

כך עד אמצע שנות השישים, אז הסתיימו פרויקטים משמעותיים (נמל אשדוד, המוביל הארצי, הרחבת מפעלי ים המלח) והסתיים זרם תשלומי הפיצויים של ממשלת גרמניה - העדר הפעילות וההכנסות גרמו לאבטלה והאטה משמעותיים ומיתון כבד החל אז, בשנים 6-1965, תשכ"ה-תשכ"ו.

הניצחון המזהיר על צבאות ערב והרחבת שטחי המדינה באופן משמעותי תוך ששה ימים בלבד - הביאו לצמיחה מואצת ומשמעותית